

การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของ แรงงานข้ามชาติพม่าในประเทศไทย : กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร

รองศาสตราจารย์วาทีณี บุญชะลักษ์
พงษ์ศักดิ์ หมื่นคักดา

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อศึกษาการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย กำหนดพื้นที่ศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างแรงงานข้ามชาติสัญชาติเมียนมาในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน ๒๖ คน ส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มสาวเข้ามาทำงานเพื่อหาเงินเลี้ยงตัวเองและครอบครัว อายุระหว่าง ๒๐-๔๗ ปี แรงงานข้ามชาติพม่าในการศึกษานี้ทำงานในกิจการประมง กิจการต่อเนื่องจากการประมง โรงงานอุตสาหกรรม และในภาคการเกษตร มักอาศัยอยู่ไม่ห่างจากสถานที่ทำงานมากนัก โดยเช่าห้องอยู่ร่วมกันหลายคนเพื่อลดค่าใช้จ่าย

แรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครต่างก็รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต การแต่งกาย อาหาร ความเชื่อ พิธีกรรม การใช้ภาษาถิ่นของตนในชีวิตประจำวัน แต่ส่วนใหญ่มองว่าการพูดภาษาไทยได้เป็นสิ่งจำเป็นช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นและเพิ่มโอกาสในการทำงานที่ได้ค่าตอบแทนสูงขึ้น ส่วนใหญ่มักเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมกับกลุ่มที่ตนเองคุ้นเคย การดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต ส่งผลให้แรงงานไม่สามารถผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรมไทยได้ เป็นเพียงแค่การบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันเท่านั้น อย่างไรก็ตามการทำความเข้าใจวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติพม่ามีความสำคัญต่อการยอมรับความหลากหลายของความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากความขัดแย้ง ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อช่วยในการพัฒนาโยบายการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติพม่าที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย

คำสำคัญ:

(๑) วัฒนธรรม (๒) แรงงานข้ามชาติพม่า (๓) สมุทรสาคร

Cross-Cultural Adaptation of Myanmar Migrant Workers in Thailand: A Case Study of Samut Sakhon Province

---

*Associate Professor Wathinee Boonchalaksi
Phongsak Meunsakda*

Abstract

The objective of the study was to investigate the cultural combination of the Myanmar workers who crossed the border to work in Thailand. Samut Sakhon was selected as the study area. The 26 Myanmar migrant workers aged between ๒๐-๔๗ were interviewed. The results revealed that they made money to support themselves and their families. They worked in fishery, factory, and agriculture sector and closely resided with their workplaces and lived with the others to reduce the expenditure.

Myanmar migrant workers continued their cultural identity in daily life such as dresses, food, beliefs, and rites including using Burmese language in daily life. However, most of them believed that speaking Thai was the important factor for well-being and increasing the chance to get higher wage. Furthermore, most of them frequently participated in social and cultural activities with other migrant workers or familiar groups of people. The Myanmar migrant workers who remained their cultural identity in daily life could not integrate with Thai culture. They might have faced with some problems to stay and work in Thailand. To understand the lifestyle of Myanmar migrant workers is significant for the acceptance of differential of multicultural society and coexistence without any conflicts. In addition, studies on combination and integration of social and culture of Myanmar migrant workers shall be continually supported to improve the migrant workers management policy.

Keywords:

(1) Cross-Cultural Adaptation (2) Myanmar Migrant Workers (3) Samut Sakhon Province

บทนำ

ปัจจุบันสถานการณ์ แรงงานข้ามชาติ ในประเทศไทยมีความสำคัญในการขับเคลื่อนระบบ เศรษฐกิจ โดยแรงงานข้ามชาติจาก ๓ ประเทศ ที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย ได้แก่ พม่า กัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญของแรงงานไร้ฝีมือในภาคการผลิตต่าง ๆ ที่แรงงานไทยส่วนใหญ่ ไม่อยากทำหรือที่เรียกว่างานประเภท 3D ได้แก่ Dirty (สกปรก) Dangerous (อันตราย) และ Difficult (ยากลำบาก) รัฐบาลไทยได้มีการผ่อนผัน ให้แรงงานข้ามชาติหลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมาย สัญชาติพม่า กัมพูชา และ สปป.ลาว สามารถ ขออนุญาตทำงานได้อย่างถูกกฎหมายชั่วคราว ในประเทศไทย การจดทะเบียนเป็นจริงเริ่มต้นใน พ.ศ. ๒๕๓๙ จนถึงปัจจุบัน โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมดำเนินการจัดทำทะเบียนประวัติ ตรวจ สุขภาพ ออกใบอนุญาตทำงาน ตลอดจนการรักษา ความมั่นคงของชาติ ซึ่งกว่า ๓๐ ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางหลักของ แรงงานข้ามชาติจากพม่า กัมพูชา และ สปป.ลาว เรื่อยมา และมีการประมาณการกันว่าในอนาคต จะมีจำนวนแรงงานข้ามชาติเพิ่มขึ้นอีก ข้อมูลจาก สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว (๒๕๕๖) รายงาน จำนวนแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาโดยถูกต้องตาม กฎหมายและผิดกฎหมายที่ทำงานอยู่ในประเทศไทย ปัจจุบันมีสูงถึง ๑.๑๓ ล้านคน ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่ เป็นแรงงานที่มาจากประเทศพม่า คิดเป็นสัดส่วนสูง ถึงร้อยละ ๗๙.๒๘ ของแรงงานข้ามชาติทั้งหมด และ จากการคาดประมาณจำนวนแรงงานข้ามชาติที่เข้า มาอยู่ในประเทศไทย ปี พ.ศ.๒๕๕๙-๒๕๖๔ คาดว่าจะมีจำนวนแรงงานสัญชาติเมียนมาประมาณ ๒,๖๗๘,๗๘๙ - ๓,๐๙๓,๑๒๗ คน

สมุทรสาครนับเป็นจังหวัดที่มีจำนวนแรงงาน ข้ามชาติพม่ามากที่สุด จากข้อมูลศูนย์บริการร่วม จังหวัดสมุทรสาคร (๒๕๕๔) พบว่า ในพื้นที่จังหวัด สมุทรสาครมีแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน จำนวน ๓๓๗,๖๖๕ คน โดยส่วนใหญ่เป็นแรงงาน ข้ามชาติจากประเทศพม่า คิดเป็นร้อยละ ๙๑ ของแรงงานข้ามชาติทั้งหมด และเมื่อเปรียบเทียบ ข้อมูลด้านแรงงานไทยต่อแรงงานข้ามชาติ พบว่า อัตราส่วนของกำลังแรงงานไทยที่มีอยู่ในจังหวัด ต่อแรงงานข้ามชาติ คือ ๔ คน ต่อ ๑ คน โดยประมาณ (หทัยรัตน์ เสียงดัง และ เบญจมาศ รอดภัย, ๒๕๕๐) การที่สมุทรสาครมีการกระจุกตัวของแรงงานข้าม ชาติพม่าสูง เพราะเป็นจังหวัดที่มีธุรกิจประมงแหล่ง สำคัญของประเทศ และเป็นศูนย์กลางการซื้อขาย สัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์จากสัตว์น้ำ ทำให้การประมง มีความต้องการแรงงานจำนวนมาก แต่แรงงานไทย ไม่นิยมทำงานในกิจการประมงทะเล กิจการต่อเนื่อง จากประมงทะเลและภาคการเกษตร เพราะเป็น งานหนัก งานสกปรก และมีกลิ่นเหม็น ระยะเวลา ไม่แน่นอน มักจ้างเป็นงานเหมาหรือจ้างเฉพาะ ฤดูกาล เป็นงานที่ต้องอยู่กลางแจ้งตากแดด ทำงานไม่เป็นเวลา ขาดความมั่นคง เป็นงานที่เสี่ยง ต่อสารเคมีตกค้าง ทำให้มีการเข้าออกงานสูง เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในระดับล่าง ผู้ประกอบการหรือนายจ้างจึงหันมาจ้างแรงงานข้าม ชาติแทนแรงงานไทย เนื่องจากแรงงานข้ามชาติ ไม่รังเกียจงานหนัก งานสกปรก และมีความอดทน (อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และคณะ, ๒๕๕๔)

จากข้อมูลสำนักงานจัดหางานจังหวัด สมุทรสาคร ปี พ.ศ.๒๕๕๓ พบว่า แรงงานข้ามชาติ สัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครอาศัยอยู่ตาม อำเภอเมืองสมุทรสาคร อำเภอกระทุ่มแบน และ อำเภอบ้านแพ้ว โดยเฉพาะในอำเภอเมืองสมุทรสาคร

มีชุมชนคนต่างด้าวอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น กลุ่มคนเหล่านี้ต้องเปลี่ยนชุมชนที่อยู่อาศัย ต้องปรับวิถีชีวิต และสังคมที่ตนเคยอยู่เดิม ต้องใช้ชีวิตอยู่ในสภาพสังคมที่ตนเองไม่คุ้นเคย เช่น การปฏิสังสรรค์กับบุคคลอื่น การใช้ภาษาและการแต่งกายที่แตกต่าง การจัดระเบียบการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อให้สามารถปรับตัวให้อยู่รอดในถิ่นปลายทางได้ (ปราโมทย์ ประสาทกุล, ๒๕๔๓)

การใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่สมุทรสาครจึงมีข้อจำกัดหลายอย่าง และการที่ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของประเทศไทยย่อมทำให้แรงงานข้ามชาติเกิดความรู้สึกแปลกแยก ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถทำงานและดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น โดยเฉพาะการปรับตัวด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากแรงงานข้ามชาติเป็นคนต่างถิ่นต่างภาษา เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยจะต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของคนไทยและชุมชนที่ตนเข้าไปอาศัยอยู่

ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาในประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์และวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติพม่าในสังคมไทย ซึ่งการเรียนรู้ในความแตกต่างหลากหลายของเชื้อชาติในสังคมไทยจะสร้างความเข้าใจเพื่อการอยู่ร่วมกันของผู้คนท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย ภายใต้คำถามว่าท่ามกลางความแตกต่างทางภาษา เชื้อชาติ สังคม และวัฒนธรรมนั้น แรงงานข้ามชาติพม่าเหล่านี้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างไร ความแตกต่างกันในด้านภาษาและและวัฒนธรรมนั้นก่อให้เกิดอุปสรรคในการประกอบอาชีพหรือไม่ และมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยและวัฒนธรรมไทย

อย่างไร ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นข้อมูลที่มีค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับคนไทยและสังคมไทย รวมทั้งในด้านการบริหารจัดการและในเชิงนโยบายของรัฐในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อศึกษาการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย กำหนดพื้นที่ศึกษาในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติพม่าอยู่เป็นจำนวนมากที่สุด โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อศึกษาการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติพม่าด้วยวิธีศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กำหนดพื้นที่ศึกษาในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติพม่าอยู่เป็นจำนวนมากที่สุด ประชากร คือ แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าทั้งชายและหญิงที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครแบบจดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายเป็นระยะเวลาตั้งแต่ ๑ ปีขึ้นไป ซึ่งทำงานในกิจการประมง กิจการต่อเนื่องจากการประมง จำนวนทั้งสิ้น ๒๖ คน กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงอายุระหว่าง ๒๐-๔๗ ปี กว่าครึ่งหนึ่งมีอายุระหว่าง ๒๐-๓๔ ปี

ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาพบว่าแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครมีการปรับตัวด้านสังคมและวัฒนธรรมในหลายด้าน ดังต่อไปนี้

๑. การปรับตัวในด้านภาษา ในจังหวัดสมุทรสาครมีแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าที่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ และชาติพันธุ์อื่น ๆ อาทิ กระเหรี่ยง ทวาย พม่า ฯลฯ ซึ่งในแต่ละชาติพันธุ์ก็มีภาษาเฉพาะกลุ่ม แต่เมื่อแรงงานเหล่านี้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยการติดต่อสื่อสารนอกเหนือจากกลุ่มของตนเองจะต้องใช้ภาษาไทย ซึ่งแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่รายงานว่าปรับตัวเรื่องภาษาเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดและยากที่สุด แรงงานข้ามชาติเมื่อเข้ามาทำงานใหม่ ๆ มักจะพูดภาษาไทยไม่ได้ มีความยากลำบากในการดำเนินชีวิต เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากความผิดพลาดในการสื่อสารจึงต้องหลีกเลี่ยงการออกไปพบปะผู้คน การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบากเนื่องจากไม่สามารถเข้าใช้บริการต่าง ๆ ในชุมชนได้ตามความต้องการ เช่น ร้านอาหาร ร้านสะดวกซื้อ ร้านเสริมสวย การเดินทางโดยสารสาธารณะ เป็นต้น แรงงานที่ยังปรับตัวไม่ได้จำเป็นต้องพึ่งพิงผู้อื่นในการติดต่อสื่อสารทั้งในเวลาทำงานและในการใช้ชีวิตเมื่อต้องออกไปพบเจอผู้คนนอกเหนือจากกลุ่มเชื้อชาติของตน แม้ว่าในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครจะมีแรงงานข้ามชาติพม่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่การเรียนรู้ทักษะทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพูดภาษาไทยได้มีส่วนช่วยป้องกันตนเองจากการถูกละเมิด

และการหาแสวงหาประโยชน์ การรู้ภาษาของเจ้าของประเทศเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการปรับตัวให้อยู่ในประเทศนั้น ถ้าไม่รู้ภาษาหรือพูดสื่อสารไม่ได้ก็ทำให้การปรับตัวในด้านอื่น ๆ เป็นไปได้ยาก

แรงงานข้ามชาติเรียนรู้ภาษาไทยด้วยการดูรายการโทรทัศน์ไทย อ่านหนังสือภาษาไทย เมื่อมีเวลาว่างจะทบทวนความรู้และพยายามฝึกพูด เมื่อมีโอกาส บางส่วนให้เพื่อนร่วมงานที่รู้ภาษาไทยหรือเพื่อนคนไทยช่วยสอนหรืออธิบายในข้อสงสัยต่าง ๆ ให้แรงงานข้ามชาติเข้าใจมากยิ่งขึ้น การที่แรงงานข้ามชาติอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีคนไทย เช่น เพื่อนร่วมงาน เจ้านาย หรือพ่อค้าแม่ค้าในชุมชน ช่วยให้แรงงานสามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารได้เพราะมีโอกาสได้สนทนากับบ่อยครั้ง เมื่อแรงงานข้ามชาติสามารถปรับตัวด้านภาษาได้ช่วยทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานดีขึ้น ในการทำงานสามารถเข้าใจคำสั่งของนายจ้างได้ดีขึ้นและสนทนากับเพื่อนร่วมงานคนไทยได้ ในการใช้ชีวิตประจำวันช่วยให้สามารถเข้าใช้บริการในด้านต่าง ๆ ของชุมชนได้ นอกจากนี้ยังสามารถให้ความช่วยเหลือเพื่อนแรงงานข้ามชาติเดียวกันได้ด้วยการเป็นล่ามทั้งในเวลาทำงานและเมื่อต้องเข้ารับบริการต่าง ๆ อาทิ บริการทางการแพทย์ บริการขนส่งมวลชน บริการทางการเงิน การทำธุรกรรมต่าง ๆ ติดต่อบริการ แรงงานข้ามชาติที่ปรับตัวด้านภาษาได้ดี ยังสามารถนำความรู้ด้านภาษามาใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพช่วยเพิ่มโอกาสในการทำงานที่มีค่าตอบแทนสูงขึ้น

“เข้ามาครั้งแรก อยู่ในไทยความรู้สึก ยากนะครับ ความรู้สึกก็ต่างกันมากนะครับ เมื่อก่อนนี้อยู่แบบคนไทยกับอยู่แบบคนพม่า นี่ก็ต่างกันอยู่ ต่างกันเรื่องกินเรื่องอยู่ แล้วก็หลัก ๆ ก็คือภาษา จริง ๆ แล้วสำคัญมากนะ เวลาที่เราพูดภาษาไม่ได้เนี่ย พูดไม่ได้ก็คือไปไหนมาไหนก็ลำบาก เริ่มปรับตัว เราก็อาศัยคนอื่น เพราะว่าเวลาเราอยากไปไหนก็พาคนที่พูดไทยได้ไปด้วย แล้วถ้าคนที่เราพาไปไม่วาง เราก็ลำบาก จะเริ่มพูดไทยได้ก็ประมาณ ๒ ปี หรือ ๓ ปี เพราะว่ามันมีความจำเป็นกับความเป็นอยู่ของเราเนี่ย เรารู้แล้วว่าถ้าเราพูดภาษาไม่ได้เนี่ยเราอยู่ลำบากแน่นอน เพราะว่าเราเองก็อยากเรียนรู้เหมือนกัน ผมก็เลยศึกษาที่โรงงานก็โชคดีตรงที่มีหัวหน้าเป็นคนไทย เขาก็ยินดีจะช่วยเหลือให้ เพื่อนร่วมงานที่เป็นคนไทยมีอยู่ ๒ คนนะครับ เป็นหัวหน้าอยู่กะกลางคืนคนนึงแล้วก็หัวหน้ากะเช้าคนนึง เป็นหัวหน้าแผนกด้วย เริ่มจากฝึกพูดอย่างเดียวก่อนแล้วจดจำไว้ ตอนนั้นอ่านก็ไม่ได้แต่พูดได้เราก็จุด แล้วคนที่สอนให้นะเขาบอกว่า ถ้าผมไม่มีเวลาเนี่ยเขาก็สอนว่า เอ็งอะ จำไว้คำนี้แล้วก็หัดเขียนไว้ เขียนเป็นภาษาไทยเลย หัดเขียนเลย สมมติ คำว่า คุณ เนี่ย เราก็จีนไว้ แล้วก็จำเสียงไว้ เราก็จีนถามเขาว่า พี่ครับ อันนี้เป็น อะไร ยังไง และเมื่อก่อนนี้ผมก็ดู อ่านหนังสือพิมพ์อะ อ่านแล้วก็อ่านไม่ได้หรอก แต่ว่าอยากรู้คำที่เขาเขียนไว้ ผมก็เลยเขียน แล้วก็ไปส่งให้เขาดูว่าอันนี้หมายถึงอะไร ตอนแรกผมทำโรงงานทอผ้าได้ ๘-๙ ปี ตอนนั้นผมทำงานอยู่ที่โรงงานอุตสาหกรรมเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลเป็นล่ามครับ ผมอยู่ไทย

มา ๑๗ ปีแล้วครับ” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๗)

“การปรับตัวในไทยที่ยากที่สุดคือเรื่องภาษา ฝึกพูดไทยยากที่สุด ตอนแรก ๆ ที่มาพึ่งไทยไม่รู้เรื่อง ใครพูดอะไรมาก็ยิ้ม เพราะไม่รู้ว่าจะพูดดีด้วย ทำงานกับคนไทยตอนที่พึ่งไม่ออกก็รู้ว่าเค้าค่าหรือเปล่า เถียงอะไรหัวหน้าก็ไม่ได้เพราะพูดไม่ได้ แต่ตอนทำงานก็ไม่มีปัญหาอะไรพูดไทยได้ตอนมาอยู่ไทยได้ ๒ ปี ฝึกพูดอยู่ ๑ ปี ตูละครแล้วจำคำพูดไว้ เวลาคนไทยพูดอะไรมาก็จะจำไว้ แล้วเอาไปถามเพื่อนคนพม่าที่พูดไทยรู้เรื่องว่าเค้าพูดว่าอะไร ตอนนี้พูดได้แล้วก็เป็นล่ามให้กับที่ทำงาน ช่วยอธิบายงานให้กับแรงงานที่ยังพึ่งไทยไม่เข้าใจ หรือช่วยอธิบายอาการเจ็บป่วยเวลาเพื่อนไม่สบาย” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๕)

“บ้านที่ทวายมีคนไทยมาทำงานธุรกิจเยอะเวลาที่มีคนถามกินข้าวไหม ไปไหนพอพึ่งได้พูดได้บ้าง ฝึกจากตรงนั้น ย้ายมาแรก ๆ อึดอัดบ้าง แต่มีเพื่อนคนไทยช่วยบอกว่าต้องทำแบบนี้ แล้วเราจะเขียนหรือจดไว้เป็นภาษาพม่า มีเพื่อนรุ่นน้องมา ๕ คน เราก็บอกให้เอาสมุดมาจด ใครพูดอะไรให้ฟังให้จด ไม่เข้าใจอะไรให้เปิดดูในสมุด เพราะมาทำงานแรก ๆ สมอมันจะจำไม่ค่อยได้ พออยู่ไปไม่นานก็พูดไทยได้ ..... ที่สิงปลา มีเพื่อนคนไทยที่พูดกันดีเข้าใจ คุยได้ เพราะทุกวันนี่ก็ได้คุยกับเพื่อนที่โรงปลา แต่มีไม่กี่คนที่ไม่เข้าใจกัน เมื่อก่อนเราพึ่งไม่รู้เรื่องคิดว่าเขาค่า แต่ตอนนี้พึ่งเข้าใจมากขึ้นเพื่อนเขาก็จะพูดดีกับเรา เพื่อนคนไทยที่รู้จักกันทุกวันนี้เขาก็ดี คุยกันได้ วันไหนที่เราเอาอาหารพม่าไป เพื่อนคนไทย

จะมาขอแบ่งไปชิม แลกเปลี่ยนกันแบบนี้ สนุกดี อยู่ร่วมกันได้ อยู่กับเพื่อนคนไทยรู้สึกดี เพราะอยู่ที่นี้มานานแล้วและไม่ได้ย้ายไปไหนเลย แต่ที่อื่นหนูไม่รู้นะ ที่นี้อยู่แล้วรู้สึกว่สบายใจ เพราะเราเป็นคนไม่พูดมากทำให้เขาอยู่กับเราได้ ถ้าเขาพูดไม่ติดกับเรา เราต้องพูดดี ๆ กับเขาไป อยู่เฉย ๆ ไปก็ไม่มีปัญหาแล้ว เพื่อนคนไทยที่สนิทที่ลั้งปลาเราสนิทกันเหมือนเป็นคนพม่าด้วยกันสนิทแบบช่วยกันทำงาน ช่วยเหลือกันยกปลา” (ผู้ให้ข้อมูล รายที่ ๑๖)

๒. การปรับตัวด้านการแต่งกาย การแต่งกาย เป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มคน และตัดสินใจในเบื้องต้นได้ว่าใครเป็นใคร การแต่งกายของแรงงานข้ามชาติพม่าในสายตาของคนไทยส่วนใหญ่มองว่าถ้าเป็นคนพม่าผู้ชายมักจะใส่เสื้อร่ง ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง และทาแป้งพม่าหรือทานาคา ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครนั้นมีแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายแต่ละชาติพันธุ์ก็มีเอกลักษณ์ในการแต่งกายเฉพาะกลุ่มของตนเอง การแต่งกายของผู้หญิงมีความพิถีพิถันตั้งแต่เสื้อผ้ตลอดจนทรงผม หญิงสาวนิยมไว้ผมยาวที่เห็นคุ้นตาก็มักจะรวบหรือมัดไว้แต่มีอยู่บ้างที่อยู่เมืองไทยมานานก็มักจะตัดแต่งทรงผมตามแฟชั่นของคนไทย ส่วนผู้หญิงสูงอายุมักจะเกล้าผมมวย การแต่งกายของผู้หญิงมักจะบรรจงแต่งอย่างสวยงามเมื่อไปทำบุญที่วัด ซึ่งจะนิยมนำผ้ามาตัดเป็นชุดให้มีสีและลายเดียวกันทั้งเสื้อและผ้าถุง ผ้าถุงของหญิงสาวมักจะมีสีพื้นและลวดลายสดใส ส่วนคนมีอายุ มักจะใช้ผ้าถุงสีไม่ฉูดฉาด และมักจะพาดผ้าสไบลูกไม้หลากสีที่ไหล่ซ้าย การใช้ทานาคาเป็นเอกลักษณ์

อย่างหนึ่งของผู้คนในประเทศพม่าที่ผู้คนทั่วไปรับรู้เมื่อแรงงานย้ายถิ่นเข้ามา ก็ยังคงใช้ทานาคาเป็นเครื่องสำอางกันทุกเพศทุกวัย ซึ่งทานาคามีสรรพคุณช่วยป้องกันแสงแดดช่วยให้ผิวใช้สดชื่น แรงงานข้ามชาติบางรายกล่าวว่าถ้าไม่ทาทานาคาจะรู้สึกไม่สบายตัวและแสบร้อนใบหน้า นอกจากนี้ยังมีอีกปกริยาต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่าเป็นเอกลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าคือการทูนของไว้บนศีรษะ มีทั้งภาชนะใส่อาหารหรือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ แรงงานข้ามชาติพม่าหญิงกล่าวว่า การถือของไปทำบุญถ้าถือต่ำในระดับผ้าถุงถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี เพราะจะทำให้เกิดความแปดเปื้อน เมื่อนำอาหารไปถวายพระสงฆ์ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในประเด็นเรื่องเอกลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติพม่าในอดีตนั้น แรงงานกล่าวว่าไม่อยากจะให้คนทั่วไปรับรู้ว่าเป็นคนพม่าเพราะหวาดกลัวการถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่รัฐ จึงพยายามปกปิดตัวตนโดยการแต่งกายที่ไม่บ่งบอกความเป็นพม่า แต่ในปัจจุบันรัฐบาลไทยเปิดให้มีการพิสูจน์สัญชาติและอนุญาตให้แรงงานข้ามชาติทำงานและอยู่อาศัยในประเทศไทยได้ถูกต้องตามกฎหมาย แรงงานที่มีเอกสารแสดงตนอย่างถูกต้องจึงไม่กังวลที่จะแสดงเอกลักษณ์ของตนเองด้วยการแต่งกายตามชาติพันธุ์ของตนออกไปในพื้นที่สาธารณะได้มากขึ้น จากการสังเกตการใส่เสื้อและการนุ่งผ้าถุงนั้นเป็นชุดแต่งกายประจำวันของแรงงานข้ามชาติพม่าที่มักจะเห็นในบริเวณย่านที่อยู่อาศัย หรือการไปทำบุญที่วัดตามเทศกาลหรือวันสำคัญทางศาสนา ส่วนชุดที่ใส่ไปทำงานจะใช้เสื้อผ้ตามสมัยนิยมทั่วไปหรือเป็นชุดยูนิฟอร์มของสถานที่ทำงานกำหนดให้

“ถ้าอยู่ที่พม่าจะใส่ผ้าถุง แต่อยู่ที่นี้จะไม่ใส่กางเกง ต้องปรับตัวนานคะ กางเกงขาล้นช่วง

แรกไม่กล้าใส่เลย ปรับตัวอยู่นานคะ ส่วนเสื้อที่โป๊จะไม่กล้าใส่เลย เวลาที่ออกไปข้างนอกต้องใส่ให้มันดี ๆ น้อย ตอนนี้อ้าเป็นกางเกงขาสั้นจะใส่อยู่ที่บ้าน แต่ถ้าเสื้อโป๊จะไม่กล้าใส่คนที่พม่าคนอย่างกุงเขาก็ใส่เสื้อโป๊แบบนี้กัน แต่ว่าคนบ้านนอกจะไม่ใส่เพราะเขาถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี เราเองก็ไม่อยากใส่แบบนี้เพราะมันไม่เหมาะ ต้องใส่เสื้อที่มีคอ แต่งตัวให้มิดชิด” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๖)

“ตอนมาอยู่ไทยก็ใส่กางเกงไปทำงาน ตอนอยู่ที่พม่าต้องใส่ผ้าถุงตลอด ไม่มีกางเกง แต่อยู่ไทยใส่กางเกงทำงานสะดวกกว่า วันไหนที่ไม่สบายใจจะไปวัด ไปทำบุญที่วัดไม่เสือกวัด เวลาที่มาวัดจะใส่ผ้าถุงแต่งตัวแบบพม่าเลย” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๕)

“การไปทำบุญที่ประเทศไทยกับที่พม่าต่างกันตรงที่การแต่งกาย ที่พม่าต้องใส่ผ้าถุงและใส่เสื้อแขนยาวสีขาว แต่ที่เมืองไทยแต่งอย่างไรก็ได้ แต่ส่วนตัวจะแต่งชุดกระเหรี่ยง” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๑)

“เมื่อก่อนนี้แรงงานอยู่ยาก เวลาไปไหนมาไหนถ้าแต่งตัวแบบพม่าเขาก็จะโดนตรวจอะไรอย่างนี้ เพราะเขาไม่ยอมให้รู้ว่าเป็นพม่าเลยต้องใส่กางเกง แต่ตอนนี้เขามีพาสปอร์ต ตรวจก็ตรวจ ก็เลยแต่งตัวแบบพม่าปกติ ตอนนี้พี่ก็น่าจะเคยเห็นนะครับ ผู้หญิงพม่าส่วนมากหรือที่แบบมีแฟนแล้วเขาไม่ได้ใส่กางเกง ส่วนมากเขาก็ใส่ผ้าถุงเพราะว่าเขารักษาตัวไว้เป็นวัฒนธรรมของพม่าอยู่แล้ว” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๗)

๓. การปรับตัวด้านอาหารของแรงงานข้ามชาติพม่า อาหารการกินเป็นเรื่องของวัฒนธรรมซึ่งในบางครั้งคนทั่วไปอาจแยกแยะได้ว่าเป็นคนพื้นเพใดจากเรื่องของอาหาร จากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติพม่ากล่าวว่า แม้ว่าจะอาศัยอยู่ในประเทศไทย แต่อาหารการกินที่เคยกินอย่างไรก็มักจะกินกันอย่างน้อย ส่วนใหญ่แรงงานมักจะประกอบอาหารแบบพม่ารับประทานเองภายในห้องพักเนื่องจากได้รับประทานอาหารที่คั้นเคยและช่วย

รูปที่ ๑ การแต่งกายของแรงงานข้ามชาติพม่าในงานบวช
ที่มา: รองศาสตราจารย์วาทีณี บุญชะลักษ์ และพงษ์ศักดิ์ หมั่นศักดิ์

ประหยัดค่าใช้จ่าย จากประสบการณ์ของแรงงานที่เคยซื้ออาหารไทยมารับประทานแล้วพบว่า มีรสหวานและมันจากกะทิซึ่งเป็นรสชาติไม่คุ้นเคยและไม่ถูกปาก อาหารที่แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่รับประทานเป็นอาหารพม่าที่มองเผิน ๆ ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากอาหารไทยเท่าใดนัก ไม่ว่าจะเป็นแกง ผัด ต้ม ทอด และยำ แต่อาหารพม่ามีเอกลักษณ์เฉพาะที่คนพม่านิยมรับประทานคือแกงแดง ไม่ว่าจะรับประทานเองในชีวิตประจำวันหรือจัดขึ้นโต๊ะในวันสำคัญ แกงแดงจะมีน้ำแกงขลุกขลิกสีแดงเข้ม ในการปรุงอาหารมักจะหันเนื้อสัตว์เป็นชิ้นใหญ่ ๆ เนื้อสัตว์ที่นำมาแกงนั้นใช้ได้ทั้งเนื้อหมู เนื้อไก่ เนื้อวัว กุ้ง และปลา ซึ่งจะนำเนื้อสัตว์มาคลุกขมิ้น ใส่พริกแกงและน้ำมันพืชปรุงรสตามชอบ แรงงานสามารถทำอาหารพม่าได้เพราะในพื้นที่มีการนำสินค้าที่เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารเข้ามาจำหน่ายเพื่อให้แรงงานข้ามชาติได้จับจ่ายซื้อหาตามตลาดนัดที่มีอยู่ทั่วไปทั้งในตัวอำเภอเมืองและอำเภออื่น ๆ ตลาดนัดนิยมตั้งอยู่ใกล้กับจุดที่แรงงานพักหรือโรงงานอุตสาหกรรม ข้าวของเครื่องใช้และวัตถุดิบต่าง ๆ มีราคาถูก แม้แรงงานข้ามชาติพม่าจะนิยมประกอบอาหารรับประทานกันเองแต่ก็มีร้านขายอาหารพม่าปรุงสำเร็จเป็นร้านขายข้าวแกง บางร้านมีโต๊ะเก้าอี้สามารถนั่งรับประทานอาหารที่ร้านและซื้อใส่ถุงพลาสติกกลับไปรับประทานที่บ้าน แรงงานข้ามชาติพม่าบางคนที่อยู่ประเทศไทยมานานสามารถปรับตัวรับประทานอาหารไทยได้ แต่จะเลือกรับประทานอาหารประเภทที่ไม่มีรสหวานและไม่ใส่กะทิ อาทิ ต้มยำ ผัดกะเพรา โดยซื้ออาหารปรุงสำเร็จตามร้านขายข้าวราดแกง แม้จะสามารถปรับตัวและซื้ออาหารไทยมารับประทานบ้างแต่ก็ยังประกอบอาหารแบบพม่ารับประทานเองเพราะชอบ

อาหารแบบพม่ามากกว่า นอกจากอาหารการกินที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติพม่าแล้ว การกินหมากเป็นวัฒนธรรมของผู้คนส่วนใหญ่ในประเทศพม่า แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าบางส่วนยังคงนิยมกินหมากอยู่ ดังนั้นจะพบเห็นร้านค้าตามย่านที่อยู่อาศัยของแรงงานมักจะมีหมากพลูและส่วนประกอบอื่น ๆ มาขายให้กับแรงงานข้ามชาติ บางร้านคนขายจะปรุงตามลูกค้าต้องการและห่อม้วนอย่างพอดีคำ แรงงานข้ามชาติบางส่วนเลิกกินหมากหรือหลีกเลี่ยงการกินหมากในที่สาธารณะเนื่องจากได้รับคำบอกเล่าจากเพื่อนแรงงานข้ามชาติด้วยกันว่ามีการจับกุมแรงงานที่เคี้ยวหมาก

“ตอนที่มาสมุทรสาคร มาที่ตลาดกุ้งครั้งแรกมีคนพม่าเยอะจริง ings เพราะอาหารก็จะซื้ออาหารพม่าทั้งหมด ตอนนั้นมีเงินเท่าไรซื้ออาหารพม่ากินหมดเลย ตอนที่อยู่กับแม่กินแต่อาหารไทย ที่แรกตอนที่มาอยู่กับแม่กินอาหารไทยไม่ค่อยได้ เราก็ต้องกินปลากระป๋องกับทอดไข่อู้อยู่เป็นปี แต่ที่ตลาดกุ้งอาหารพม่าเยอะ เราซื้อทุกวันไม่ได้ทำเองเพราะตอนนั้นเราอยู่คนเดียว มีเพื่อนอีก ๕-๖ คน เขาก็ซื้อเหมือนกัน ตอนนี้นำกินเองที่บ้าน บางครั้งก็จะซื้อกับข้าวถุงแต่ก็เป็นอาหารพม่าเหมือนเดิม กินอาหารไทยได้บ้างแล้ว แต่นานทีถึงจะซื้ออาหารไทย” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๖)

“ทำอาหารกินเอง ทำแบบพม่า ทำอาหารแบบไทยกินบ้างแล้วแต่เราชอบ ทำผัดกะเพรา ต้มยำ แต่ชอบกินต้มยำมากกว่า อยู่ไทยมานานตอนนี้กินอาหารไทยได้

รูปที่ ๒ อาหารพม่า

ที่มา: รองศาสตราจารย์วาทินี บุญชะลักซี่ และพงษ์ศักดิ์ หมั่นคักดา

ทุกอย่าง ช่วงแรก ๆ มี งง ๆ อาหารไทย รสหวาน ๆ เราไม่เคยกินอาหารหวาน ๆ มัน ๆ” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๗)

“เรื่องกินหมากที่พม่าผู้เฒ่าผู้แก่ก็กินกันอยู่ พอมาที่นี่เค้าจับนะ แล้วเค้าไม่ได้จับเพื่อส่งกลับประเทศนะ แต่จับเพื่อเรียกเงิน บางทีก็พินึ่ง คนแก่ ๆ ก็โดน แคที่บ้านมีใบพลูมีปูนมีหมากใส่ตะกร้าไว้เค้ามาเจอก็จับ ถ้ามีหน่วยงานช่วยได้ก็ได้อยู่ตรงนี้อะ อยากให้มีหน่วยงานหรือองค์กรที่โปร่งใส มาช่วยเรา ถ้าเราผิดจริงทำตามกฎหมายเลย เราไม่กลัว ไม่ต้องมาจับคนที่บริสุทธิ์ เค้าใช้กฎหมายเป็นอาวุธ ข้อหานิดหน่อยอะไร เค้าก็จับ” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๘)

๔. การปรับตัวด้านการอยู่อาศัย บริเวณชุมชนที่พักอาศัยของแรงงานข้ามชาติมักจะเป็นย่านที่แรงงานข้ามชาติพม่าพักอาศัยอยู่ปะปนไปด้วยชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดสมุทรสาครมีแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานจำนวนมากก่อตัวเป็นชุมชนแรงงานขนาดใหญ่ในแหล่งที่มีการจ้างงาน จากข้อมูล

ของสำนักงานจัดหางานจังหวัดสมุทรสาครระบุว่า มีชุมชนแรงงานต่างด้าวจำนวน ๗๓ ชุมชน ใน ๓ อำเภอ ซึ่งในเขตอำเภอเมืองสมุทรสาครมีแรงงานข้ามชาติพม่ากระจุกตัวมากที่สุด สถานที่อยู่อาศัยของแรงงานข้ามชาติมักจะไม่ห่างจากสถานที่ทำงานมากนัก ซึ่งส่วนใหญ่มักอยู่ใกล้กับวัด จากการลงพื้นที่ชุมชนหนึ่งในอำเภอเมืองสมุทรสาครเป็นชุมชนที่มีแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านอาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นแรงงานข้ามชาติพม่า ลักษณะชุมชนอยู่ติดแม่น้ำทางเข้าชุมชนเป็นซอยเล็ก ๆ ต้นซอยมีบ้านเช่าปลูกติดกันลักษณะเป็นห้องแถวเรือนไม้สองชั้นด้านล่างเปิดเป็นร้านขายของชำซึ่งขายสินค้าอุปโภคบริโภค มีข้าวสารอาหารแห้ง อาหารปรุงสำเร็จ ผักผลไม้ และวัตถุดิบในการประกอบอาหาร สำหรับขายแรงงานที่อาศัยอยู่ในชุมชนชน ลึกเข้าไปด้านในเป็นที่พักของแรงงานข้ามชาติลักษณะเป็นตึกสองชั้น ฉาบด้วยปูนไม่ได้ทาสี มีบันไดไม้อยู่ด้านนอกตัวอาคารแบ่งเป็นห้องเช่าได้สี่ห้องปลูกเรียงติดกันร่วมสิบหลัง ลักษณะห้องชั้นล่างมีหน้าต่างบานเกร็ด ส่วนห้องชั้นบนมีหน้าต่างบานไม้ ภายในห้องพักมีห้องน้ำภายในตัว ไม่มีระเบียง แต่มีบริเวณหน้าห้อง

ซึ่งเป็นส่วนกลางแบ่งใช้ประโยชน์ร่วมกัน บางห้องใช้ตากผ้า บางห้องใช้ประกอบอาหาร บางห้องมีสัตว์เลี้ยง แรงงานส่วนใหญ่มักจะรู้จักกัน เพราะมาจากหมู่บ้านเดียวกันหรือเป็นญาติกัน บางส่วนอยู่ในชุมชนนี้มานาน เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนแรงงานนี้ว่า ในระยะหลังมีแรงงานย้ายเข้าออกจำนวนมาก เนื่องจากการจ้างแรงงานในกิจการขนาดเล็กลดลงทำให้แรงงานบางส่วนต้องย้ายออกจากชุมชนเพื่อไปทำงานที่อื่นหรือย้ายกลับประเทศพม่า ทำให้บางคนย้ายมาอยู่ได้ไม่นานก็ต้องย้ายออกจึงไม่ได้ทำความรู้จักกันเหมือนแต่ก่อน แรงงานที่ย้ายเข้าใหม่มักทำงานโรงงานอุตสาหกรรมหลากหลายประเภท โอกาสทำความรู้จักกับคนที่อยู่ในชุมชนมีน้อย เพราะเวลาทำงานและเวลาว่างไม่ตรงกัน

จากการลงพื้นที่และสังเกตภายในห้องพักของแรงงานกลุ่มตัวอย่างภายในห้องมีพื้นที่ประมาณ ๒๐ ตารางเมตร มีห้องน้ำภายใน มีระเบียบซึ่งแรงงานมักจะใช้เป็นพื้นที่ประกอบอาหารและซักล้าง พื้นที่ภายในห้องพักไม่กว้างนัก แรงงานจึงต้องจัดห้องพักให้เป็นสัดส่วนเพื่อให้มีพื้นที่ส่วนกลางไว้สำหรับพักผ่อนร่วมกัน อาทิ ดูโทรทัศน์ รับประทานอาหาร และเมื่อถึงเวลาเข้านอนก็ใช้พื้นที่บริเวณเดียวกันนี้เป็นที่นอนโดยนำเครื่องนอนออกมาปูนอนเก็บเข้าที่เดิมเมื่อตื่น ในห้องมีสิ่งของเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน อาทิ ตู้เสื้อผ้า พัดลม โทรทัศน์ หม้อหุงข้าว กระจกไฟฟ้า การตกแต่งห้องพักขึ้นอยู่กับรสนิยมและกำลังทรัพย์ แรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนจึงมีหิ้งพระ เพื่อเป็นสิริมงคลและรู้สึกว่ามีพระคอยคุ้มครอง ความปลอดภัยแก่ตนเองและครอบครัว ลักษณะร่วมภายในห้องเช่าของแรงงานจึงมีหิ้งพระแบบแขวนผนังตกแต่งอย่างสวยงามประดับแจกัน

ดอกไม้และไฟกระพริบ ขนาดของหิ้งพระเป็นไปตามอัธยาศัยของแต่ละครอบครัว จากการสังเกตหิ้งพระมักจะมีพระพุทธรูปหรือรูปพระเกจิต่าง ๆ ที่ศรัทธาไว้เคารพบูชาและเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ บริเวณผนังติดภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาทิ เจดีย์ชเวดากอง พระธาตุนครอินทร์แขวน พระเกจิอาจารย์ บุคคลสำคัญและสมาชิกในครอบครัว บางครอบครัวติดตัวอักษรภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อฝึกภาษาให้กับบุตร จากการสังเกตและข้อมูลจากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติมักจะซื้อรถจักรยานยนต์เพื่อความสะดวกในการเดินทาง และมีโทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ตโฟนเพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านสังคมออนไลน์ แรงงานข้ามชาติพม่ามีความกังวลในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและหวาดกลัวเมื่อต้องออกไปข้างนอกในยามวิกาล บางส่วนรู้สึกว่าจะไม่ปลอดภัยต้องอยู่อย่างหวาดระแวงแม้แต่ในที่พักของตนเองเพราะมีเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจค้นจับกุมแรงงานข้ามชาติภายในที่พัก

“... ภายในห้องมีหิ้งพระ ถ้าเป็นคนพม่าคนมอญต้องมีหิ้งพระนะ เป็นมงคล ถวายข้าวตอนเช้าทุกวัน แล้วแต่เราจะจัด ทำแล้วใจสดชื่น ถ้าวันไหนไม่ได้ทำจะไม่สบายใจ ตอนเช้า เราถวายข้าวไหว้พระ เวลาออกจากบ้าน เวลาซื้รถไปไหน ก็จะรู้สึกมีพระคุ้มครองให้ปลอดภัย เวลาว่าง ๆ ไปวัด ไปทำบุญ วัดหลักสี่ ไปบ่อยไปเกือบทุกอาทิตย์... ไปตลาดที่ตัวอำเภอบ้านแพ้ว ซีมอเตอร์ไซด์ไป ไม่ได้มีมอเตอร์ไซด์ทุกบ้านนะ เวลาจะไปซื้อของก็ฝาก ๆ กันไป” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๗)

“อยู่ไทยกับพม่าแตกต่างกันคะ อยู่ที่พม่าอยากกินอะไรก็ไปหาซื้อกินได้ทุกอย่่าง หรือ

รูปที่ ๔ ห้องพักของแรงงานข้ามชาติพม่า
ที่มา: รองศาสตราจารย์วาทีณี บุญชะลักษ์ และพงษ์ศักดิ์ หมื่นคักดา

ถ้าอยากไปเที่ยว ไปดูหนังไปตอนกลางคืน จะไปคนเดียวก็ได้ แต่อยู่ที่นี้ตอนกลางคืน จะไม่กล้าไปไหน ไม่กล้าออกไปข้างนอก หรือ ถ้าจะต้องไปต้องแยกกระเป๋าเงินเอาออกไว้ เพราะเรากลัว ทุกวันนี้ไม่ต้องไปไหน ทำงานเสร็จกลับมา กินข้าวแล้วก็นอน เวลาที่มีงานประจำปีมีเพื่อนเยอะ ๆ ไปกันหลายคนเราเองก็อยากไป แต่มีเพื่อนเคยเล่าให้ฟังว่ามีนักเลงมาขอเอากระเป๋าเงินไปหรือมีการข่มขืนแบบนี้เราก็ไม่กล้าไป ไม่กล้าออกไปข้างนอก ทุกวันนี้จะไปไหนต้องไปกับแฟน จะไม่ไปไหนมาไหนคนเดียว ไม่เหมือนที่พม่าเราจะพูดหรือทำอะไรก็ได้ อยู่ที่ประเทศไทยจะพูดอะไรต้องระวังที่สุด ทำอะไรก็ต้องระวังที่สุดเพราะมันไม่ใช่บ้านเรา ต้องทำให้ดีที่สุดเพราะกลัวมีปัญหา” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๖)

“เรื่องที่กังวลมากที่สุดเลยตอนนี้คือ วันอาทิตย์ไม่กล้าอยู่ห้องตอนกลางวันเพราะว่ามีตำรวจเข้ามาในห้องมาขอดูนั่นดูนี่ บางทีขอดูโทรศัพท์ของเรา มาจับผิด บางครั้งไม่ได้ทำผิดก็หาเรื่องให้ได้เสียเงิน บางทีมีตำรวจคนเดียวแต่ที่เหลือเป็นอาสาอย่างเนี้ย หรือบางทีก็ไม่ใช่ตำรวจ ส่วนใหญ่ตอนกลางวันไปอยู่ข้างนอก ไปบีกซี โลตัสแอร์เย็นดี ตอนเย็น ๆ ค่อยกลับมาห้อง เข้าใจว่าตำรวจมีอำนาจหน้าที่ ที่แรงงานกลัวและกังวล คือเราไม่มีความผิดอะไรแล้วจะมาจับเรา บางทีแค่เราเขียนเลขเบอร์โทรศัพท์ไว้ ก็หาว่าเราเล่นหวย หรือบางทีเห็นนั่งคุยกันก็หาว่าจับกลุ่มเล่นการพนันอะไรอย่างนี้” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๘)

๕. การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม แรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่มักไปทำบุญเป็นประจำ ซึ่งในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครมีวัดเป็นจำนวนมาก มีทั้งวัดที่อยู่ในย่านชุมชนที่แรงงานอาศัยอยู่สะดวกต่อการเดินทาง บางวัดมีพระจากประเทศพม่ามาจำวัดอยู่ แรงงานมักจะไปทำบุญเพราะสามารถสื่อสารกับแรงงานได้ จากการลงพื้นที่วัดแห่งหนึ่งในอำเภอเมืองสมุทรสาคร พบว่าภายในวัดมีประติมากรรมลักษณะหรือสัญลักษณ์ทางศาสนาที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของแรงงานข้ามชาติพม่า อาทิ เจดีย์ทรงเดียวกับพระมหาเจดีย์ชเวดากองหรือพระพุทธรูปแบบพม่า เสาหงส์ศิลป์วัฒนธรรมมอญประดิษฐานอยู่ในวัดไทยเพื่อสื่อให้ทราบว่าเป็นวัดมอญ จากการสอบถามพบว่าเป็นการระดมเงินทำบุญของแรงงานข้ามชาติพม่าจำนวนมาก และอาศัยแรงกายจากแรงงานข้ามชาติที่พร้อมใจกันมาช่วยสร้างจนแล้วเสร็จ นอกจากนี้ยังพบว่ามีกิจกรรมกลุ่มของแรงงานข้ามชาติพม่าเพื่อทำกิจกรรมเพื่อเรียกรายเงินมาสร้างเจดีย์หรือรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติด้วยกัน โดยใช้วัดเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกัน ชาวพม่าโดยทั่วไปมีความเชื่อว่าการสร้างเจดีย์จะได้บุญมากกว่าการชุดบ่อน้ำหรือถวายระฆังให้แก่วัด การถวายทานแด่พระภิกษุจะได้บุญมากกว่าการบริจาคทานแก่ฆราวาส ชาวพม่ามีศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นความหวังและเป็นแนวทางในการบรรลุสู่ความสำเร็จในชีวิต การทำบุญเพื่อสะสมบุญเป็นหนทางหนึ่งของการมีชีวิตที่ดี เพราะเชื่อว่าบุญนั้นจะกลับมาทำให้ผู้ทำมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ชาวพม่ามีประเพณีการทำบุญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ มากมาย ส่วนใหญ่จะทำการบุญด้วยการถวายเงิน สิ่งของ และอาหารให้กับวัด เพื่อเป็นการสะสมบุญให้กับตนเอง สำหรับคนที่ไม่มีความรู้หรือสิ่งของก็จะใช้แรงงานมาช่วย

ทำบุญ เช่น การทำความสะอาดบริเวณวัด การช่วยสร้างวัด เป็นต้น (รุจยา อากาศ และนฤมล ธีรวัฒน์, ๒๕๕๑) การปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะทำให้แรงงานข้ามชาติมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ยามที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเกิด และทำให้ได้รับการยอมรับมากขึ้นจากแรงงานข้ามชาติที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกันและคนไทยในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนเหมือนกันทำให้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและลดความแตกต่างทางชาติพันธุ์ลง วัดจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติ เนื่องจากวัดเป็นพื้นที่ทางศาสนาที่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจแก่ผู้ย้ายถิ่นเท่านั้น หากยังเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความหมายทางพื้นที่เชื่อมโยงแรงงานข้ามชาติไว้ด้วยกันและยังเป็นพื้นที่ในการแสดงออกทางวัฒนธรรม

แรงงานข้ามชาติพม่าในสมุทรสาครไปทำกิจกรรมทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา กิจกรรมตามประเพณี อาทิ วันสงกรานต์ วันปีใหม่ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในด้านต่าง ๆ จากการลงพื้นที่วัดแห่งหนึ่งในอำเภอเมืองสมุทรสาคร พบว่ามีกิจกรรมกลุ่มของแรงงานข้ามชาติพม่าในรูปแบบกลุ่มจิตอาสา แรงงานข้ามชาติ วัดอุประสงค์ในการรวมกลุ่มแตกต่างกันไปตามลักษณะกลุ่ม อาทิ กลุ่มผ้าป่าที่รวมตัวกันเพื่อเรียกรายเงินก่อสร้างเจดีย์ กลุ่มฌาปนกิจที่รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือแรงงานพม่าด้วยกันในเรื่องการจัดการฌาปนกิจศพแรงงานพม่าทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก ช่วยเรื่องเงินจัดงานศพ ช่วยดำเนินการจัดการทำศพ และช่วยแรงจัดงานศพ จากการสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มฌาปนกิจและสมาชิกบางส่วนพบว่ากลุ่มนี้ก่อตั้งขึ้นจากการรวมตัว

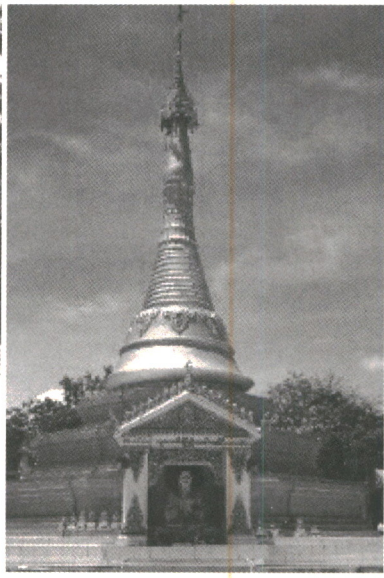
ของแรงงานข้ามชาติที่อยู่ในชุมชนแรงงานใกล้วัดนี้ รูปแบบการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มมีการตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการกลุ่ม และมีการเก็บเงินจากสมาชิกกลุ่มเดือนละ ๑๐๐ บาท นอกจากนี้ทางกลุ่มได้หารายได้จากการเก็บขยะรีไซเคิลที่รวบรวมโดยแรงงานพม่าทั้งที่เป็นสมาชิกและแรงงานพม่าที่มีจิตอาสาช่วยเก็บขยะช่วยกลุ่มหาเงินเพื่อให้ความช่วยเหลือแรงงานด้วยกัน ซึ่งแรงงานกล่าวว่าเป็นการทำบุญรูปแบบหนึ่ง แม้จะไม่ได้เป็นสมาชิกแต่ก็ยินดีที่จะช่วยรวบรวมขวดพลาสติกเพื่อให้กลุ่มนำมาขายและนำเงินมาช่วยทำบุญ จากการลงพื้นที่แรงงานข้ามชาติพม่าใช้พื้นที่ภายในวัดทำกิจกรรมร่วมกัน วัดจึงเป็นพื้นที่สำคัญนอกจากมาร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนายังเป็นสถานที่พบปะพูดคุยกันของแรงงาน การรวมกลุ่มมีส่วนช่วยการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติในด้านต่าง ๆ ทำให้คนเกิดความสามัคคีปรองดองนำไปสู่การดูแลและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ข้อมูลจากการลงพื้นที่ในวัดนี้มีการรวมกลุ่มหลายกลุ่มแต่ละกลุ่มก็จะมีผู้นำทำหน้าที่ประสานงานและให้ความช่วยเหลือสมาชิก ระดมทุนการบริจาคเงินจากสมาชิกเพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเฉพาะกิจเพื่อทำกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา มีการเรียกรายเงินจากสมาชิกและผู้ใจบุญทั่วไปเพื่อนำเงินที่ได้มาทำบุญและบริจาคทาน จากนั้นก็สลายตัวไปและกลับมารวมกันใหม่เมื่อมีวาระสำคัญ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือองค์กรภายนอกกลุ่มของตนมีน้อย แม้แรงงานจะรายงานว่าการจัดงานภายในวัดจะมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยบ้างแต่มักจะเป็นการติดต่อเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องเท่านั้น

“ผมอยู่แถวนี้ประมาณ ๑๒ ปีแล้ว ตอนนี้หลัก ๆ อยู่วัดหงส์ฯ เพราะว่าใกล้เวลามีนงานวัด พม่าก็มาร่วมกันมาช่วยกัน คนไทยก็มี เขาไม่ได้กีดกันรู้จักกันอยู่แล้ว ที่อื่นผมไม่รู้เพราะว่าที่ชุมชนวัดหงส์เนี่ยรู้จักมานาน เราอยู่มานานแล้วด้วยมั้ง ส่วนมากคนไทยก็ไม่ได้มีเรื่องกันนะครับ ที่นี่มีคนทวายเยอะ พอเวลามีนงานปีใหม่ งานอะไร ๆ เราก็นิมนต์พระมาแล้วก็ร่วมทำบุญกัน เมื่อก่อนนี้ผมมาช่วยงานของวัดอยู่แล้วเข้ามาบ่อย ๆ ก็รู้จักกับเจ้าอาวาสองค์ก่อน เขามารณะไปแล้ว ปัจจุบันนี้เป็นองค์ที่ ๒ แล้ว พอมีงานอะไรก็จะเรียกใช้งานแรกก็คือ มีงานศพของพม่าเข้ามา เมื่อก่อนนี้พอมีนงานศพของพม่าเข้ามาปั๊บไม่มีใครช่วยได้เพราะไม่รู้จักวิธีการทำยังไง อะไรยังไงเราก็มองไปจ้างคนไทยมาช่วยงานเราทำไม่ได้ไง จ้างมาเสร็จแล้วญาติพี่น้องเขาก็ทำอะไรไม่เป็นเราก็เลยช่วยช่วยงานเลี้ยง ช่วยกันทำความสะอาด ผมก็นึกขึ้นได้มว่าถ้าเป็นอย่างนี้ต่อไป ๆ ในชุมชนของเรามีคนพม่าอยู่เยอะแยะยังไงก็ต้องมีแบบนี้ก็ ผมก็เลยคิดว่าถ้าเป็นอย่างนี้เราก็ดั้งกลุ่มเพื่อไปช่วยงานศพดีกว่า ผมก็เลยชักชวนเพื่อนที่ทำงานโรงงานเดียวกันครั้งแรกเลย ๓๓ คน เพราะว่าเมื่อก่อนนี้ไม่มีการติดต่อข้างนอกได้นะครับ เราอยู่แบบชุมชนของเรา เราเลยก่อตั้งกลุ่มวันแรงงานปี ๒๐๑๐ ชื่อกลุ่มที่ผมตั้งไว้มีภาษาพม่าด้วยครับ ถ้าเป็นภาษาไทยก็คือ มูลนิธิวัดหงส์จิตอาสา คณะทำงาน ๕ คน พอก่อตั้งปั๊บ ผมก็ประชาสัมพันธ์ติดกระดาด A4 แล้วก็เขียน

นโยบายชนิดนี้ แล้วก็ มีเบอร์ แล้วก็ซื้อผมใส่ไว้ ประมาณนี้อะครับ ประชาสัมพันธ์สองที่ ที่วัดหงส์ฯ (วัดน้อยนางหงษ์) กับวัดทราย (วัดป่าท่าทราย) ประชาสัมพันธ์ไว้คือถ้ามีงานศพอะไรยังงั้นติดต่อกันที่เรา ขาดเหลืออะไรติดต่อกันมา เรายินดีที่จะช่วยงานศพปีแรกเนี่ย โอ้โฮ! คนไม่ชอบไม่พอใจแสดงให้เห็นทั้งคำพูดแล้วก็ทำแบบกิริยาด้วยไปฟ้องของทางรัฐบาล ตำรวจ ผมลำบากแย่ครับ แต่ใจของเราก็สู้เนาะ ไม่ท้อ ... จิตอาสาในกลุ่มเราทุกคนช่วยแรง เสรีพน้ำทำอะไรพวกนี้ แล้วก็ช่วยเงินทำบุญด้วยค่าเผา ค่าศาลา ช่วยเหลือแค้นที่ยากจนที่ญาติเค้าเป็นคนที่ไม่มิจริง ๆ เท่านั้น คนที่มีฐานะผมไม่ทำบุญ แต่ช่วยแรง ....ก่อนจะจัดงานต้องคุยกันก่อน เราก็รู้จักทางที่วัดอยู่แล้วผมก็เลยคุยก่อนว่าญาติของพี่น้องต้องการจัด

งานแบบยังไง ต้องคุยกับผมก่อน ถ้าผมจัดได้เนี่ยผมจัดให้เลย มูลนิธิของวัดหงส์แจ้งผู้ใหญ่บ้าน บอกทางวัดให้เปิดศาลาให้แล้วคุยกับทางญาติของคนนั้นอีกทีหนึ่งว่าจะเอามาเมื่อไร แล้วก็ทางของเราเนี่ยต้องช่วยอะไรบ้าง ถ้าไม่มีญาติจริง ๆ ก็จะมีมูลนิธิที่เขาช่วยเดินเอกสารให้อยู่ ผมจะเน้นช่วยที่วัดจะจัดการและช่วยค่าเผาให้ พอศพมาถึงก็เผาวันนั้นเลย ถ้าไม่มีญาติพี่น้องมันลำบากจริง ๆ เพราะว่าค่าเมรุเผาศพหนึ่งก็ ๕,๐๐๐ แล้ว เราช่วยแรงงานทุกศพที่ติดต่อกันมาคุยกับมูลนิธิ คนไทยก็เคยช่วยอยู่ ๒ ศพที่ไม่มีญาติพี่น้องจริง ๆ รถชนตาย ช่วยศพละ ๕,๐๐๐ บาท....

ทางมูลนิธิหาเงินเข้ากองทุนด้วยการเก็บขวดขาย เราคุยกันไว้เราทำจริง แล้วเขาก็เห็น บางคนตอนแรก ๆ เขาขายของเขา

รูปที่ ๕ การทำกิจกรรมของแรงงานข้ามชาติพม่า
ที่มา: รองศาสตราจารย์วาที บุญชะลิกษ์ และพงษ์ศักดิ์ หมื่นคักดา

ตอนนี้เขาให้ (ขวด) ผมฟรี ๆ เลยนะ เขาเก็บไว้ที่ห้อง ผมมีรายชื่ออยู่ ชื่อตึก เบอร์ห้อง ชั้นไหนอะไรยังไง แล้วอาทิตย์นึงผมไปรวบรวมตามห้องมีน้อง ๆ มาช่วยกัน น้อง ๆ ที่มาช่วยส่วนมากทำงานโรงงานวันอาทิตย์ ก็จะมาช่วยเพราะบางคนก็วันหยุด วันหยุดไม่เหมือนกันเราไม่เจอกันเวลาว่างงานอะไร เราก็ประชาสัมพันธ์กันสองทางนะครับ ผ่านโทรศัพท์ ผมมีอยู่ออยู่ตัวนึง แล้วก็ช่วยประชาสัมพันธ์ทางไลน์ ผมเก็บขวดมาเนี่ย ๒ ปีแล้ว พี่เชื้อมัย เดือนนึง ผมได้ประมาณ ๑๓,๐๐๐ รวมกับที่เก็บจากสมาชิกก็ประมาณ ๒๐,๐๐๐ กว่า ๆ ส่วนที่เข้ามา แต่ถ้ามีศพเข้ามา ๔ ศพก็หมดแล้ว ถึงบอกโง่ว่าเงินกองทุนของเราตั้งแต่ที่ผมตั้งมา เมื่อก่อนนี้กรรมการจ่ายคนละพันเลยต่อเดือน ตอนนี้อย่าเอาแล้วเพราะว่าเปลือง พอมีสมาชิกเข้ามา เราก็ลด ๆ ลงมาเหลือเดือนละ ๑๐๐...” (ผู้ให้ข้อมูลหมายเลข ๑๗)

“น้องชายเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจ ชักชวนมาเข้ากลุ่มนี้ ๓ ปีมาแล้ว กลุ่มนี้ตั้งมา ๖ ปีแล้ว เวลาที่มีงานศพก็มาช่วยวันอาทิตย์ก็ไปเก็บขยะเอาไปขาย รายได้ที่ขายได้ก็เอาไปช่วยงานศพของแรงงานข้ามชาติด้วยกันที่ไม่มีญาติ หรือมีญาติแต่ไม่มีเงิน ก็จะช่วยค่าใช้จ่ายอย่างน้อยค่าเผาก็ห้าพันบาทแล้ว ถ้ามีญาติไม่เยอะมากจัดงานไม่ไหวก็จะมาช่วยสนับสนุนงานศพ ช่วยเสิร์ฟน้ำ เสิร์ฟอาหาร แต่ถ้ามีญาติเยอะก็ไม่ต้องไปช่วยแรงในงานศพ ก็จะมาช่วยข้าวของแทน ศพส่วนใหญ่จะเก็บไว้หนึ่งคืนแล้วเผา มาถึงวันนี้ฟุ้งนี้ก็เผาเลย การจัดงาน

ศพมีพระไทยจากวัดที่นี้มาสวดให้จัดพิธีแบบไทย มีสัปเหร่อเป็นคนไทย นอกจากนี้ยังรวมกลุ่มกันจัดงานประจำปี ปีนี้จะทำบุญใหญ่ครั้งนึง นิมนต์พระจากพม่ามาเทศน์มาสวด และเชิญญาติพี่น้องของศพในปีนั้น ๆ มาทำบุญร่วมกัน และกรวดน้ำอุทิศให้กับคนตาย มีเลี้ยงอาหารด้วย เก็บขวดอาทิตย์ละครั้ง แต่ถ้าได้น้อยก็รวมสองอาทิตย์ครั้งแล้วขาย คนส่วนใหญ่ว่างวันอาทิตย์กัน” (ผู้ให้ข้อมูลหมายเลข ๕)

สรุปผลการวิจัย

แรงงานข้ามชาติพม่าย้ายถิ่นที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครต้องใช้ชีวิตอยู่ในสภาพสังคมที่ตนเองไม่คุ้นเคย การอยู่ในพื้นที่มีข้อจำกัดหลายอย่างและต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของประเทศที่ย่อมทำให้แรงงานข้ามชาติรู้สึกแปลกแยกไม่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม อีกทั้งยังต้องเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรม จึงต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ตนเข้าไปอาศัยอยู่ แรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครมีการปรับตัวทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่แรงงานข้ามชาติรายงานว่า การปรับตัวเรื่องภาษาเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดและยากที่สุด การปรับตัวนั้นเป็นกระบวนการที่แรงงานข้ามชาติต้องอาศัยปัจจัยภายในตัวเอง และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดิมของตนเองไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต เช่น การแต่งกาย อาหาร ความเชื่อ พิธีกรรม การใช้ภาษาถิ่นของตนในชีวิตประจำวัน การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมทางศาสนา เป็นต้น แต่การเป็นศาสนิกชนของศาสนาเดียวกันก็ช่วยทำให้

การปรับตัวเป็นไปได้อย่างง่ายขึ้น ดังนั้นจึงควรส่งเสริมการเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างแรงงานข้ามชาติและคนในชุมชนเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

อภิปรายผลการวิจัย

แรงงานข้ามชาติพม่าย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครต้องใช้ชีวิตอยู่ในสภาพสังคมที่ตนเองไม่คุ้นเคยอีกทั้งเป็นคนต่างถิ่นต่างภาษาย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ใหม่ ในระยะแรกของการใช้ชีวิตย่อมต้องมีการปรับตัวก่อนเสมอ มีการจัดระเบียบใหม่ทางสังคม เช่น การปฏิสังสรรค์กับบุคคลอื่น ความสัมพันธ์ในสังคม การจัดระเบียบด้านวัฒนธรรม เช่น การใช้ภาษา การแต่งกาย การกินอยู่ ตลอดจนการจัดระเบียบในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน ส่วนการผสมผสานและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจะเป็นกระบวนการในระยะยาวที่เกิดขึ้นภายหลังอย่างค่อยเป็นค่อยไป การปรับตัวเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นก่อนเนื่องจากการปรับตัวต้องอาศัยปัจจัยภายในตัวของแรงงานข้ามชาติเอง ส่วนการผสมผสานและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ยากและซับซ้อนต้องอาศัยการปฏิสังสรรค์ทางสังคมระหว่างแรงงานข้ามชาติกับคนไทยในพื้นที่ ถ้าพึ่งแรงงานข้ามชาติคนเดียวไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้

จากการศึกษาแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครต่างก็รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต การแต่งกาย อาหาร สภาพที่อยู่อาศัย ความเชื่อ พิธีกรรม การใช้ภาษาถิ่นของตนในชีวิตประจำวัน แรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่มักจะเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมกับกลุ่มที่ตนเองคุ้นเคยมักเป็นกลุ่มที่แรงงานข้ามชาติร่วมตัวกันจัดขึ้นหรือเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มคนที่รู้จักและไว้วางใจ

สอดคล้องกับการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสำคัญในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๓ พบว่าแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่ามีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมหรือการใช้ชีวิตในมิติทางวัฒนธรรมกับสังคมไทยน้อยมาก โดยพบว่ามีแรงงานข้ามชาติพม่าเข้าร่วมน้อยในประเพณีวันสำคัญทางศาสนาของคนไทยและคนชาติเดียวกัน (อภิชาติ จักร์สฤทธิรงค์ และคณะ, ๒๕๕๔) การดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต อาจส่งผลให้ไม่สามารถผสมผสานทางวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมไทยได้ แต่จะเป็นการบูรณาการทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันกับคนไทยในพื้นที่

จากการศึกษาพบว่าแรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่ในจังหวัดสมุทรสาครยังพยายามดำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาของตนเอง ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับกลุ่ม เช่น ในครัวเรือนของแรงงานมักจะมีหิ้งพระตามแบบอย่างวิถีปฏิบัติและความเชื่อในท้องถิ่นเดิม การสวดมนต์และประกอบพิธีกรรมในครอบครัวก็เป็นแบบอย่างเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแบบพม่าที่วัดไทยในพื้นที่ การใช้พื้นที่ทางศาสนาหรือพื้นที่วัดทั้งพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวพม่าแม้จะมีความแตกต่างกันในเชิงสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม แต่ก็สามารถจัดสร้างและบูรณาการการใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ แรงงานข้ามชาติพม่ามีการระดมเงินและช่วยลงแรงสร้างหรือตกแต่งพระอุโบสถพระเจดีย์ มีเสาหงส์ อีกทั้งมักจะมีพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปที่ชาวพม่าให้ความเคารพนับถือ โดยนิยมจำลองพระพุทธรูปและศาสนวัตถุสำคัญของพม่านำมาประดิษฐานในวัด เงื่อนไขสำคัญในการใช้พื้นที่ทางศาสนาของแรงงานข้ามชาติคือ

คนในชุมชนมีการยอมรับและเปิดโอกาสให้กลุ่มแรงงานข้ามชาติเข้ามาสร้างและใช้พื้นที่ทางศาสนา ซึ่งจากการลงพื้นที่มีหลายวัดในอำเภอเมืองสมุทรสาคร มีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแบบพม่าและมีการรวมกลุ่มของแรงงานข้ามชาติที่ใช้พื้นที่วัดในการทำกิจกรรมร่วมกัน

การเป็นศาสนิกชนของศาสนาเดียวกันและ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศาสนานิกายเดียวกันจะช่วยให้เกิดการปรับสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาร่วมกัน ได้ง่ายขึ้น ดังเช่นในกรณีของพุทธศาสนิกชนเถรวาทชาวไทยและชาวพม่า นั้น แม้ว่า จะมีความแตกต่างในธรรมเนียมปฏิบัติระหว่างกันบ้าง แต่ก็สามารถจะปรับเปลี่ยนและผสมผสานเพื่อการอยู่ร่วมกันได้ โดยไม่เกิดความขัดแย้งทางศาสนา (พินิจ ลาภานานนท์, ๒๕๖๐) ทั้งคนไทยและคนพม่ายึดเอาพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ถึงแม้ว่าแรงงานจะอยู่ในฐานะแรงงานข้ามชาติที่มีข้อจำกัดในเรื่องสิทธิหลายด้าน แต่การแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมประเพณีของตนเองค่อนข้างอิสระ เนื่องจากเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยมีวัดเป็นพื้นที่ในการแสดงออกและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เมื่อถึงวันสำคัญไม่ว่าจะเป็นวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญตามประเพณีหรือเทศกาล มักจะพบแรงงานข้ามชาติพม่าแต่งกายด้วยชุดประจำชาติพันธุ์ของตนไปร่วมทำบุญหรือทำกิจกรรมทางศาสนาอยู่เป็นประจำไม่ขาดที่วัดใกล้บ้านหรือวัดที่ตนเองศรัทธา

กลไกทางศาสนามีผลต่อการสร้างความร่วมมือให้เกิดความมั่นคงทางสังคมโดยใช้ศาสนาและประเพณีเป็นสื่อ ซึ่งการนับถือศาสนาเดียวกันก็จะมีความเป็นไปได้ง่ายที่จะผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือบูรณาการวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา ความรู้ความเข้าใจต่อแนวทางการผสมผสานและ

บูรณาการวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการใช้เป็นฐานคิดให้ทั้งคนไทยและแรงงานข้ามชาติสามารถยอมรับความแตกต่างหลากหลายของความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากความขัดแย้ง กลไกทางสังคมมีผลต่อการปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ควรเปิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ในการเรียนรู้เรื่องภาษาและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานข้ามชาติ ที่ปรับตัวด้านภาษาได้ดีสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมไทยได้ รวมถึงการเข้าถึงบริการและการมีส่วนร่วม ในชุมชนได้ง่ายขึ้น ดังนั้นจึงควรส่งเสริมการเรียนรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมให้กับทั้งแรงงานข้ามชาติและคนในชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกัน และกันเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีและอยู่ร่วมกันได้โดยปกติสุข

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ณ ช่วงเวลาหนึ่ง การทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติพม่ามีความสำคัญต่อการยอมรับความแตกต่างหลากหลายของความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากความขัดแย้ง การศึกษาแนวทางการผสมผสานและบูรณาการวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าช่วยพัฒนานโยบายการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติจึงควรมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

เอกสารอ้างอิง

- ปราโมทย์ ประสาทกุล. (๒๕๔๓). ประชากรศาสตร์: สารัตถศึกษาเรื่องประชากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ข่าวสารและการศึกษาด้านประชากร สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พินิจ ลาภานานนท์. (๒๕๖๐). การผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา : การส่งเสริมประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. ๖(๒), ๗๕-๙๐.
- รุจยา อาภากร และนฤมล ธีรวัฒน์. (๒๕๕๑). มองพม่าผ่านขเวตาคอง. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.
- หทัยรัตน์ เสียงตั้ง และ เบญจมาศ รอดภัย. (๒๕๕๐). กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรปราการ. ใน กฤตยา อาชวนิจกุล (บรรณาธิการ), รัฐไทยกับการเปลี่ยนนโยบายเอตส์และอนามัยเจริญพันธุ์ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ. (หน้า ๑๗๓-๒๑๓). นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ข้อมูลออนไลน์

- ศูนย์บริการร่วมจังหวัดสมุทรสาคร. (๒๕๕๔). ฐานข้อมูลแรงงานต่างด้าว ๓ สัญชาติ. สืบค้นจาก www.samutsakhon.go.th/support40853/source/worker53.pdf.
- สำนักงานจัดหางานจังหวัดสมุทรสาคร. (2553). ข้อมูลด้านแรงงานของจังหวัดสมุทรสาคร. สืบค้นจาก <http://samutsakhon.mol.go.th/node/56>.
- สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. (๒๕๕๖). รายงานแรงงานข้ามชาติ เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๖. สืบค้นจาก http://wp.doe.go.th/joomla_wp/images/statistic/labor/56/se05-56.pdf.
- อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และคณะ. (๒๕๕๔). ชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติ ใน ๑๑ จังหวัดสำคัญของ ประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๕๓. สืบค้นเมื่อ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๖. สืบค้นจาก <http://www2.ipsr.mahidol.ac.th/ConferenceVII/Download/2011-Article-08.pdf>